

Historikeren som fredsforsker*

For noen år tilbake betraktet gjerne fredsforskningens forkjempere historievitenskapen med en skepsis som av fullt hjerte ble gjengjeldt fra historisk hold. Idag er denne skepsis gradvis i ferd med å bli avløst av en gjensidig tiltrekning. Nærværende seminar er i seg selv et uttrykk for den nysgjerrige draging som føles av mange yngre historikere. Jeg skal nøye meg med ett annet konkret eksempel: ved en sesjon i American Historical Association høsten 1964 ble det opprettet en permanent Conference on Peace Research in History, med formål å arrangere kurser og møter, stimulere forskning og gi ut kontinuerlige bibliografier over historisk forskning med fredsforskningsrelevans.

I 1964–65 foretok Institutt for fredsforskning i Oslo etter oppdrag fra UNESCO en undersøkelse av 70 institusjoner fra en rekke land som helt eller delvis beskjeftiger seg med forskning som kan defineres som fredsforskning.¹ Institusjonene ble bl.a. spurt om sammensetningen av det vitenskapelige personale de faktisk hadde og om hvilke disipliner de i tillegg gjerne skulle se representert i sin stab. Ved 52 % av institusjonene arbeidet det allerede historikere, mens 14 % ønsket å komplettere staben med historiske eksperter. Dersom en summerer tallene, blir historie den 6. viktigste disiplinen, etter political science, international relations, økonomi, sosiologi og sosialpsykologi, men foran fag som folkerett og psykologi (og tallene for historie er nesten like høye som for de fleste av de første fem). Bare

* Forelesning holdt på Historiske Institutionen i Lund den 11 februar 1966. Trykkes her med uvesentlige forandringer som PRIO-publikasjon 23–5 for Institutt for fredsforskning, Oslo.

¹ MARI HOLMBOE RUGE, „Present Trends in Peace Research. A Survey of Institutions“, Proceedings of the IPRA (International Peace Research Association) Inaugural Conference (1966), s. 304.

5 % svarte at historisk ekspertis var institusjonen uvedkommende (sammenligningsvis et meget lavt tall), og ingen svarte at den var fredsforskningen uvedkommende.

Historikerens engasjement i fredsforskningen reiser imidlertid spesielle problemer, som har sammenheng med den tradisjonelle historieforsknings egenartede karakter.

En vanlig definisjon av fredsforskning er: forskning som tar sikte på å klarlegge vilkårene for fred. Slik definert blir fredsforskningen en *generaliserende* vitenskap. Det erklærte mål for den mest sentrale fredsforskning idag er å nå fram til (mest mulig) generelt gyldige, empirisk utprøvede teorier og utsagn om konflikter og integrasjon for på dette grunnlag å kunne formulere prognoser om framtidig utvikling og bistå med råd med hensyn til den ene eller den andre politiske handlings sannsynlige konsekvenser. Dette harmonerer godt med samfunnsvitenskapenes, og de nye skolene i international relations', alminnelige målsetning, som nettopp går ut på generell teoridannelse, og forutsigelse. De dristigste av fredsforskerne ser da også fredsforskningen i framtidsperspektiv som ledd i en teoretisk integrert vitenskap om mennesket.²

Men for historikeren, som identifiserer seg selv som utøver av en *individualiserende* vitenskap, blir dette med teoridannelsen, dette å skulle trekke generelle lærdommer ut av historien, en anstøtssten. For historikeren vil konfliktteorien kunne føre til teoretiske konflikter.

- La meg da med en gang si at historikeren kan unngå disse teoretiske vanskelighetene ved å definere fredsforskning annerledes og *videre*, f.eks. som følger: forskning som tar sikte på å *skaffe kunnskap* som kan komme til nytte ved politiske avgjørelser med relevans for krig og fred.

Slik definert vil ikke fredsforskningen kreve noen nevneverdig omstilling av historikeren. Han vil ikke nødvendigvis måtte lære seg noe særlig av nye angrepsmåter og metoder, han slipper framfor alt å stille seg spørsmålet om det han driver med, er historie.

Denne „fredsforskning“ ville bli fredsforskning ved selve det motiverende emnevalget. Det ville kreves bare at en som objekt for undersøkelserne valgte emner som en antok var relevante, f.eks. emner fra moderne utenrikspolitisk historie, og gjerne slike som ligger nær opp

² JOHAN GALTUNG, „Om fredsforskning“, Tidsskrift for samfunnsforskning (Oslo) 1966, s. 153.

til problematikken krig/fred: krigsutbrudd, krigsavverging, allianser (vellykte og mislykte), opprustning, nedrustning, maktbalanse, fredsslutninger (vellykte og mislykte), osv. Dette ville gi økt kunnskap (av samme slag som den utenrikspolitiske ekspertens tradisjonelt sitter inne med), og økt kunnskap, må en tro, kan komme til nytte. Med hensyn til anvendelse av denne kunnskap, det å trekke lærdommer av den i praksis, kunne en forlate seg på de mer intuitive, indirekte måter hvorpå kunnskap og erfaring vanligvis omsetter seg i handling.

Kanskje er dette den eneste forskning beslektet med fredsforskning som den rene historiker uten videre behersker på egen hånd. Jeg sier uttrykkelig ikke at den er unyttig. På enkelte områder må den tvertimot formodes å være den nyttigst tenkelige, og jeg antar at enhver fredsforsker, selv den mest sosiologiske, vil måtte ønske den velkommen: det gjelder forskning omkring *de fenomenene, de utviklingsforløpene, hvis interesse knytter seg til deres individuelle egenart*, f.eks. tradisjonen, hovedlinjene, trenden, i et bestemt lands utenrikspolitikk, forutsetninger for og karakteristiske trekk ved nasjonalismen i et bestemt strøk osv. Naturligvis ville historikeren heller ikke her komme utenom det som finnes av teori og generaliserende utsagn angående emnet, men det gjør han ikke i noe av sin forskning, og det ville dreie seg om *anvendelse* av teori, ikke etablering av den – altså sprenges ikke rammen for historieskrivning i tradisjonell forstand.

Ingen vil heller hevde at økt kunnskap på de øvrige feltene jeg antydde: krigsårsaker, alliansesystemer, maktbalanser osv. osv., og utenrikspolitisk historie i sin alminnelighet, i og for seg vil være unyttig. På disse og de fleste andre områder er imidlertid formålet med moderne fredsforskning som før nevnt ikke å skaffe mer *ustrukturert* kunnskap, hvis lærdommer uttrekkes indirekte gjennom skolering og intuisjon. Formålet er å skape muligheter for begrunnede prognoser, og prognosene krever systematisk kunnskap om regelmessige sammenhenger og (helst) teori. Derfor må undersøkelsene, også de historiske, på en eller annen måte, av en eller annen, knyttes sammen med teoridannelsen – og det er her problemene reiser seg.

I farten kunne en kanskje tenke seg en arbeidsdeling slik at historikeren skrev sine bøker som før hvoretter en sosiolog eller lignende leste bøkene og systematiserte og teoretiserte på grunnlag av dem. Men så enkelt er det for det meste ikke. Historikerens tilvante

problemstillinger er andre (og ofte tilfeldige ut fra fredsforskningens intensjoner, fordi de har en tendens til å endre seg med den historiske konteksten), begrepene er andre; overhodet ønsker historikeren ofte å vite andre ting enn fredsforskeren og han uttrykker tingene i et annet språk. Fredsforskerrollen krever altså det nye av historikeren at han selv knytter forbindelsen til modeller og teori, eller at han planmessig samarbeider med andre som gjør det. Den krever at han gir seg i kast med det uvante å foreta systematiske sammenligninger mellom ulike historiske situasjoner i den hensikt å komme fram til felles mønstre, eller iallfall at han benytter seg av begreper og kategorier som tillater andre å foreta slike sammenligninger og derved muliggjør kumulativ forskning med samme formål.

Jeg skal med noen få eksempler fra forskning som allerede er utført eller planlagt, prøve å illustrere hvilke typer av undersøkelser som kan bli aktuelle og hvor problematikken ligger.

Ved University of Michigan leder J. David Singer en omfattende undersøkelse av internasjonale konflikter 1815–1945. Singer arbeider med 4 grupper av variable, som han har prøvd å finne fram til enkle og håndterlige, men samtidig gyldige kjennetegn eller mål for: 1) det internasjonale system ved konfliktutbruddet 2) forholdet mellom partene før konflikten (relativt statiske relasjoner) 3) partenes egenskaper eller karakteristika 4) partenes atferd eller strategi gjennom konflikten. Et av formålene er da å finne ut hvilke verdier av de forskjellige variable som er korrelert med krig.³ Prosjektet er et meget godt eksempel på en dristig (kanskje dumdristig, det vet ingen enda) moderne undersøkelse bygd på – jeg hadde nær sagt hensynsløst – systematiske sammenligninger av historiske situasjoner gjennom 130 år ved anvendelse av kvantitative metoder. Samtidig illustrerer den fredsforskningens nåværende stadium på mange områder – det er en typisk foreløpig, eksploratorisk undersøkelse. Sammenlignet med det beste f.eks. i norsk fredsforskning har den, såvidt jeg kan forstå, en svakhet i det relativt rudimentære teoretiske utgangspunkt for hypotesedannelsen, – Singer er ute for å se hva han finner, i sin alminnelighet.

³ Bibliography on Peace Research in History (stensilert), utg. av Committee on Peace Research in History, s. 22, og Historical Research (Recently Published or under Way) on Peace Problems (stensilert), utg. av Conference on Peace Research in History, nov. 1965, s. 3. – Som eksempel på publiserte resultater, se J. DAVID SINGER og MELVIN SMALL, „Formal Alliances, 1815–1939. A Quantitative Description“. Journal of Peace Research, 1966, s. 1 ff.

En litt annen angrepsmåte er representert ved en gruppe international relations-folk ved Stanford University. De konsentrerer seg særlig om krisesituasjoner og bygger på kvantitativ analyse (innholdsanalyse) av dokumenter. Mest omfattende er undersøkelsen av flere tusen skrivelser som sirkulerte på desisjonsmakerplanet (fyrster, presidenter, ministre, ambassadører) de siste 6 ukene før krigsutbruddet 1914. Sentralt her er persepsjonsproblemet, særlig persepsjon av vennskap og fiendskap, av truethet, og av evne (capability), og forholdet mellom f.eks. persepsjon av truethet og persepsjon av evne, mellom persepsjon av fiendskap og uttrykk for fiendskap, mellom persepsjon av fiendskap og mobiliseringen, mellom venns-kaps- og fiendskapsvariablene og økonomiske variable, osv. osv.⁴

Mindre omfattende, men med bevisst konsentrasjon om bestemte hypoteser ut fra en gjennomtenkt teori, er en rekke undersøkelser som er foretatt eller planlagt ved Institutt for fredsforskning i Oslo. Som eksempel skal nevnes en planlagt undersøkelse som går ut på å prøve en hypotese om at rangdisekvilibrium er en faktor som virker i retning av aggressivitet i forholdet mellom statene. Det dreier seg her om en generell konfliktsosiologisk hypotese som en vil prøve gyldigheten av for internasjonale konflikter. En søker å finne fram til og definere visse antatt sentrale og relevante former for rang og rangulikevekt (f.eks. internasjonal anseelse, økonomisk makt, militær makt, diplomatisk innflytelse, osv. osv.) og å finne gyldige kjennetegn (mål) for disse. Deretter går planen ut på å følge bestemte stater gjennom tiden (bestemte tidsavsnitt) for å undersøke om tilstander av disekvilibrium er korrelert med aggressivitet, slik og slik definert.⁵

Felles for de tre prosjektene som her er nevnt er at de søker å finne fram til regelmessigheter mellom ulike historiske fenomener og situasjoner ved systematiske sammenligninger, med hjelp av kvantitative metoder. En erklært hovedhensikt med slike undersøkelser idag er endog ofte å demonstrere at kvantitative metoder lar seg anvende på historisk stoff ut fra problemstillinger av den

⁴ OLE R. HOLSTI, RICHARD A. BRODY og ROBERT C. NORTH, „International relations as a social science: a research approach“, *International Social Science Journal*, bd. 17, 1965, s. 442 ff. (med bibliografi).

⁵ JOHAN GALTUNG, „A Structural Theory of Aggression“, *Journal of Peace Research*, 1964, s. 95 ff. PRIO Inform (Oslo Pax Forlag), nr. 1, 1965, særlig s. 12.

type som er skissert. Stanford-gruppen er ute etter å vise at innholdsanalyse av offisielle dokumenter kan gi oss en gyldig fiendskapsindikator for („valid hostility index of“) interstatlig atferd.⁶ Singer sier uttrykkelig at et av formålene med hans svære undersøkelse er „to demonstrate that diplomatic history is indeed vulnerable to scientific and rigorous treatment“.⁷ De største sammenlignende undersøkelsene ville overhodet ikke kunne gjennomføres uten bruk av elektroniske regnemaskiner. Men det er naturligvis ikke noe i veien for at mindre omfattende systematiske sammenligninger kan utføres uten anvendelse av kvantitative metoder overhodet. En løsning av det problem som er angitt i følgende overskrift: „Elements of Modern Peacemaking: What Caused the Peacemakers to Succeed in 1815? What Caused them to Fail in 1918?“⁸ forutsetter i større eller mindre grad en systematisk sammenligning mellom to forskjellige historiske situasjoner, forhåpentlig ved hjelp av en oversettelse til felles begreper av innholdet i fredstraktatene og de bakenforliggende omstendigheter, – men kvantitative metoder i moderne forstand ville en trolig få mindre bruk for. Vi kjenner jo også alle til at det norsk-svenske unionsforholdet er blitt gjort til gjenstand for en slik sammenlignende historisk undersøkelse i Raymond Lindgrens „Norway – Sweden. Union, Disunion and Scandinavian Integration“, uten bruk av kvantitative metoder (jeg vil ikke dermed uten videre anbefale Lindgrens løsning som forbilledlig).

Der finnes i virkeligheten ikke noe alternativ til den systematiske sammenligningen dersom en ad empirisk vei vil søke å finne fram til *regelmessigheter* i relasjonene mellom fenomenene. Ønsker en for eksempel på grunnlag av historiens stoff å finne fram til regelmessige trekk i konflikters forløp, vilkår for integrasjon osv., går ingen vei utenom den systematiske sammenligning mellom en rekke historiske situasjoner. Men *den enkelte forsker* kan likevel på en annen måte bidra til hypotese- og teoridannelsen, og til den empiriske prøving av utsagn om regelmessigheter, nemlig gjennom *det intensive case-studiet*.

Case-undersøkelsen kan dels, med utgangspunkt i helt rudimentære teorier, foretas med det formål å gi ideer til hypoteser, mønstre

⁶ Bibliography on Peace Research in History, s. 24.

⁷ Historical Research . . . on Peace Problems, s. 3.

⁸ Foreign Service Journal, bd. 31 (sitert etter Bibliography on Peace Research in History, s. 9).

og modeller – det vil særlig være aktuelt på områder som er lite utforsket, dels kan den ha til formål å prøve, eventuelt nyansere, bygge videre ut en allerede etablert hypotese eller modell. Sett at en eller annen på teoretisk grunnlag hadde konstruert en modell for vellykte fredstraktater (eller: en alminnelig modell for kontraktens gunstige egenskaper som en ville søke å anvende på fredstraktater). En kunne da ta for seg eksempelvis Wienertraktaten: hvordan stemmer den med modellen, i hvilken grad samsvarer de relevante vilkår med hypotesene, – for på dette grunnlag å gi et nytt bidrag til modellkonstruksjonen. Dersom målet er å nå fram til regelmessigheter og generelle mønstre, må naturligvis resultatene av case-studiet siden prøves ut på et større materiale, enten gjennom omfattende sammenlignende undersøkelser, eller ved kumulativ forskning gjennom en serie nye case-undersøkelser. Forutsetningen er i begge tilfeller at forskerne benytter seg av felles, vel definerte begreper og kategorier.

Av forskjellige grunner vil trolig case-undersøkelsen virke mer tiltrekkende på mange historikere enn de omfattende sammenlignende prosjektene.

Kanskje kan det (enda i noen år framover) nevnes som et moment at de kvantitative metodene vil spille mindre rolle ved case-studiet. Viktigere er det at historikeren ved case-studiet finner best anvendelse for sin force, som er det intensive, nyanserte studiet av en unik situasjon, og videre at han, for å si det rett ut, kan utnytte sin skepsis. Karakteristisk for sosiologer og andre samfunnsvitere er deres grenseløse optimisme, noe de nyss skisserte forskningsplanene vitner klart om. Historikerens styrke er hans skepsis, hans tusenårskloke desillusjonerthet, og i case-studiet vil han kunne sette den inn. På grunnlag av sine nitide detaljstudier vil han her – til nytte for forskningen – få anledning til å følge sin lyst og si (til samfunnsviteren): ja men, det er ikke så enkelt . . .

Det er for eksempel tenkelig at han ville kunne ta for seg en historisk situasjon (blant en lang rekke andre) der en bestemt form for rangdisekvilibrium har vært til stede samtidig med aggressiv atferd hos en viss nasjon, og at han, overfor en mindre historisk orientert forsker, som setter disse to ting i forbindelse med hinannen (vi tenker oss at det ovenfor presenterte rang-ulikevekts- og aggressivtetsprosjekt er fullført), kunne finne grunnlag for si: ja men, dette momentet her, som det er lagt vekt på når det gjelder rang, det spilte nok ikke så stor rolle i dette tidsrom som dette andre momen-

tet her, som dere har uteglemt, fordi det er lite aktuelt idag. Slik kritikk kan gi konstruktive bidrag til nyansering, til dannelse av nye hypoteser, av forbedrede modeller.

Jeg tror jeg skal tillate meg å gi et lite eksempel fra min egen erfaring. Med utgangspunkt i visse konfliktteoretiske hypoteser, først formulert av Johan Galtung, har jeg arbeidet litt med å undersøke dueller fra senmiddelalderen og begynnelsen av nyere tid. På grunnlag av temmelig spredt og løst bearbejdet materiale lanserte Galtung med sedvanlig teft et sett av gjennomtenkte hypoteser for hvordan den effektive institusjonaliserte konfliktløsningsmekanisme burde være oppbygd, det vil si han konstruerte en hypotetisk modell for konfliktløsningsmekanismen. Han tenkte seg at den måtte være bygd opp etter de samme prinsipper som det vitenskapelige eksperiment: med uavhengige variable som skulle avgjøre utfallet, relevante betingelser hvis innflytelse det måtte kontrolleres for, en avhengig variabel (utfallet) som måtte kunne avleses utvetydig osv. I nær sammenheng med denne modellen sto også en rekke hypoteser om hvilke betingelser som måtte være oppfylt for at mekanismen i hvert enkelt tilfelle skulle kunne produsere en definitiv konfliktavgjørelse. Ut fra denne modellen og disse hypotesene ble oppbygningen av, og forestillingene omkring, en bestemt type tvekamp analysert; i første omgang ble faktisk en enkelt tvekamp, der forløp og partenes reaksjoner er særlig godt kjent, satt i sentrum for undersøkelsen – altså et typisk case-studium.

Resultatet ble på den ene siden, tror jeg, et (hypotetisk) bidrag til å forstå denne type duell på sin miljø- og kulturelle bakgrunn, til å forstå dens sosiale funksjon og dens seiglivethet, – altså et rent historisk resultat, og på den andre siden, tror jeg også, konklusjoner av en viss teoretisk interesse. Anvendt på mitt eksempel måtte den opprinnelige modell i noen grad nyanseres, og visse nye hypoteser kunne nok settes fram. Det var vår felles mening at det tverrfaglige samarbeid mellom sosiolog og historiker i dette tilfellet var meget vellykket og inspirerende.

Men, – og nå nærmer vi oss for alvor det hovedproblem jeg vil fram til: det er klart at min framstilling av denne tvekampen⁹ ikke ble helt vanlig historieskrivning. Ved siden av å være et forsøk på en historisk analyse av tvekampen, bærer min artikkel også tydelig

⁹ SIVERT LANGHOLM, „Violent Conflict Resolution and the Loser's Reaction. A Case Study from 1547“, *Journal of Peace Research*, 1965, s. 324 ff.

preg av det generelle teoretiske siktemålet (og det på tross av at en rekke av de fjernere teoretiske konklusjonene i dette tilfellet faktisk ble trukket av Galtung i en annen artikkel¹⁰). På forespørsel om min artikkel som helhet betraktet er historieskrivning, vil en vitenskaps-teoretiker ut fra sine tradisjonelle kriterier måtte svare nei.

Det samme problemet vil historikeren møte dersom han våger å gi seg i kast med prosjekter av den andre typen jeg har gitt eksempler på, systematiske sammenligninger av rekker av historiske fenomener og situasjoner med det formål å nå fram til generelle regelmessigheter og samvariasjoner. Disse undersøkelsene, som foreløpig oftest er prosjektert av international relationsfolk og streifende sosiologer, representerer i virkeligheten framstøt for å skape en ny vitenskapsgren som faller utenfor (eller på tvers av) de tradisjonelle disiplin-inndelingene, og som derfor i seg selv er nesten uten presens.

Det vi har fra før, er en samfunnsvitenskap som riktignok er teoretisk og generaliserende, nemlig sosiologien (med dens forskjellige underbruk under statsvitenskap o.a.), men den er i alt vesentlig synkron. På den andre siden har vi den diakrone historien, som til gjengjeld er programmatisk individualiserende eller ideografisk. Men med de systematiske sammenligningene på grunnlag av historisk stoff som jeg har gitt eksempler på, gjøres det framstøt for å skape en ny kombinasjon, en diakron generaliserende (nomotetisk) vitenskap, hvis mål er å finne fram til gyldige generelle mønstre og regelmessigheter gjennom en flerhet av tidsperioder. Vi må være klar over at vi her har fått en konkurrent på vårt eget felt som har de alvorligste hensikter. „Modern social science methods may transform history into something approaching a laboratory of international behaviour“, sier Stanford-kretsen programmatisk.¹¹ Og framstøtene vil ikke bare komme innenfor internasjonal historie – vi står sannsynligvis overfor et alminnelig fenomen. Sosiologien viser for eksempel allerede tendenser til å ville gjøre tilsvarende ekskursjoner inn i vårt gamle reserverte gebet.

Dette stiller historikeren overfor et problem som tiden og utviklingen nok vil hjelpe ham med å løse. Men den historiker som i 1966 er interessert i fredsforskning, kan ikke slik bare ta tiden til hjelp;

¹⁰ JOHAN GALTUNG, „Institutionalized Conflict Resolution. A Theoretical Paradigm“, *Journal of Peace Research*, 1965, s. 348 ff.

¹¹ OLE R. HOLSTI et al., op. cit., s. 444.

han er nødt til å prøve å finne et standpunkt til problematikken idag.

Den umiddelbare og mest lystbetonte reaksjon, iblandet en viss sadisme, hos mange historikere som blir stilt overfor disse samfunnsvitenskapelige planer om historieskrivning, går vel ut på å si: all-right, kom igjen om dere tør, rot dere et godt stykke nedover i det historiske villniset, – så skal vi knekke dere. Som sagt, lystbetont. Men for den historiker som prøver å se litt lenger fram, og iallfall for den historiker som er motivert for fredsforskning, er det likevel ikke noe godt svar.

Det neste svaret blir da kanskje, at hvis samfunnsviterne og fredsforskningen krever at disse undersøkelsene må gjøres, så fri og bevare oss iallfall for at samfunnsviterne skal gjøre dem selv, alene. Da jeg arbeidet med mine dueller, var det ingen mangel på sosiologer som mente at så å si det første jeg burde gjøre, var å kjøre alle de dueller jeg fant omtalt i kildene (og hvilke kilder: krøniker og memoarer fra 1300-, 1400- og 1500-tallet) på hullkort. Det var jeg som måtte gjøre oppmerksom på slike innvendinger som at kildene ofte med et mildt ord var upålitelige og preget av mønstre for hvordan tingene skulle framstilles, at opplysningene var tilfeldige, osv., altså vanlig kildekritisk barnemat. Men tenk om en sosiolog hadde blitt sluppet løs på den oppgaven. Overdriver jeg hvis jeg sier at han *kunne* ha vært troende til å kode det han fant?

Det er visst nemlig dessverre slik at om historikerne har liten respekt for det sosiologene gjør og kan, så har sosiologene enda mindre respekt for det historikerne gjør og kan. Historikere vil derfor naturlig hevde at dersom slike undersøkelser med generelt teoretisk sikte på grunnlag av historisk stoff skal gjøres, så må iallfall historikere være med på dem. Det er overflødig overfor et historisk forum å påpeke hvilke former for historisk kunnskap og kompetanse de forutsetter hos forskeren: kjennskap til historisk hendingsgang og bakgrunn, slik at situasjonene kan velges ut, klassifiseres og forstås rett, kjennskap til litteraturen og evne til å bedømme den, kjennskap til kildene og evne til å tolke og vurdere dem, osv. osv.

Nå er det klart at fredsforskning ofte må være tverrvitenskapelig. Slik tverrvitenskapelig forskning kan foregå på mange forskjellige måter. Blant annet kan skillet mellom disipliner i vekslende grad falle sammen med skillet mellom individer. Ved det ene ytterpunkt av skalaen samarbeider forskere fra flere vitenskapsgrener om det samme prosjekt, men slik at hver bidrar med sin spesialkompetanse

uten forsøk på å bevege seg over på de andres enemerker. Ved det andre ytterpunkt av skalaen er den enkelte forsker selv blitt „tverrvitenskapelig“ i den forstand at han har lært seg det som trengs fra alle relevante disipliner.

Det første alternativet vil kanskje ofte i første omgang være det letteste å gjennomføre i praksis. Samtidig vil det kunne virke fristende ved at det tilsynelatende i størst grad tillater den enkelte forsker, in casu historikeren, å arbeide på egen hånd og uforstyrret med den spesialitet han behersker. Historikeren vil for eksempel kunne konsentrere sine krefter om å finne fram til og vurdere litteratur og kilder, samle og klassifisere materiale, kritisere problemstillinger og hypoteser ut fra sin historiske periodekunnskap, osv. En kan utvilsomt på denne vei nå fram til et fullverdig tverrvitenskapelig samarbeid. Jeg vil likevel ikke unnlate å gjøre oppmerksom på en viss fare som ligger i at enkelte samfunnsvitere i slike situasjoner har lett for å ville la historikeren bli en slags blott og bar opplysningsfurnisør, en løpegutt, mens de selv, de scientifikt skolerte, skal gjøre tenkningen. Jeg vil ikke på noen måte si at dette har vært mitt problem, men jeg har sett det i andre forbindelser. Den beste garanti mot å havne i slaveri i slike tilfeller er formodentlig sikker beherskelse ikke bare av sitt eget fag, men også av motpartens – og dermed er vi på vei over mot skalaens andre ende.

Et annet problem er at historikeren i rollen som referansesjef lett vil kunne få vanskeligheter med å tilfredsstille sine eventuelle ambisjoner i retning av en selvstendig vitenskapelig produksjon. Vi skal ikke undervurdere betydningen av dette moment, som i litt andre former har aktualitet for alle varianter av teamforskere. I det hele tatt tror jeg vi må regne med at en stor del også av den tverrvitenskapelige forskning innenfor fredsvitenskapen i praksis vil bli gjennomført som enkeltmannsprestasjoner, av forskere som har prøvd å lære seg det som trengs fra begge (eller alle) relevante disipliner, naturligvis med noen bruk av konsulenter.

Konkret betyr dette f.eks. at fredsforskning på grunnlag av historisk stoff – en begynnelse til generaliserende historisk forskning – i praksis ofte vil bli drevet av sosiologer (eller hvem det kan være) som har prøvd å lære seg historie, eller av historikere som har prøvd å lære seg sosiologi (eller noe tilsvarende).

Jeg er som allerede antydnet fristet til å si at det siste ville være å foretrekke, ikke fordi sosiologi er lettere å lære, men fordi det innenfor dette fagområde er lettere å påpeke presist hva som skal

kunnes og hva man ikke kan. Av en eller annen grunn er det alltid vanskeligere å overbevise andre om hva den historiske kompetansen egentlig består i.

Men dermed er vi tilbake ved det kritiske punkt: ville ikke den fredsforskende historiker som stod fram med en systematisk sammenlignende avhandling om rang-ulikevektens sammenheng med aggressivitet i nasjonenes atferd mellom 1715 og 1945, eller en teoretisk orientert avhandling om visse konfliktsosiologiske modellens anvendbarhet på fredsoppgjøret etter Napoleonskrigene, eller andre varianter av generaliserende, teoretisk orientert forskning, risikere å bli møtt med den innvending at *dette ikke er historie*?

Ut fra de i dag alment godtatte kriterier kan svaret neppe være tvilsomt. Den historiker som er interessert i fredsforskning, blir i fullt alvor stilt overfor problemet om på hvilke vilkår han kan delta i denne forskning og samtidig bevare sin identitet som historiker. Problemstillingen kan ikke uten videre avvises med at det i alle fall er forskning, og så kan en kalle det hva en vil. Identitetsproblemet innebærer nemlig et karrieremessig problem, som igjen står i sammenheng med et rekrutteringsmessig problem for fredsforskningen. Det er klart at sjangsen for å få gode historikere til å drive fredsforskning er større dersom deres vitenskapelige prestasjoner innenfor dette felt samtidig kan godkjennes fullt ut som historisk produksjon. Problemet kan neppe løses ved å henvise til muligheten for en egen profesjonell livstidskarriere som fredsforsker. Det ville forutsette at fredsforskning ble en egen, selvstendig akademisk disiplin, med egne universitets-institutter og lærerstillinger osv. Jeg er klar over at det finnes dem som ser fredsforskningen i dette framtidsperspektiv, men jeg er personlig i tvil om en slik utvikling under alle synsvinkler ville være ideell, bl.a. ut fra hensynet til kontakten med de rene vitenskapene (jeg holder fast ved at den som f.eks. vil drive fredsforskning på grunnlag av historiens stoff, skal kunne *meget* historie), og i alle tilfeller er det langt fram. Inntil videre må en regne med at de som engasjerer seg i fredsforskning, også – de beste av dem – vil ha interesse av ikke å avskjære seg fra mulighetene for en akademisk karriere innenfor sin egentlige disiplin. Det kvalifikasjonsmessige problem som i denne situasjon vil kunne reise seg, vil utvilsomt være større for historikere enn for representanter for de fleste andre fag.

Naturligvis kan en henvise til at en god historisk fredsforsker-avhandling ved siden av de teoretiske resultater også vil inneholde at-

skillig som er god gammel historie. Dette er imidlertid bare en halv løsning, og neppe fullt tilfredsstillende for den unge ærgjerrige forsker som ser halvparten av sin innsats underkjent som irrelevant.

Derimot vil slike generaliserende historiske avhandlinger, dersom de er av høy kvalitet, og dersom vi velger å se optimistisk og radikalt på saken, kunne tenkes *på lengre sikt å virke som brekkstenger for en langsom utvidelse av rammen for det vi oppfatter som historieforskningens så å si „legitime“ problemstillinger.*

Jeg skal være den aller siste til å undervurdere viktigheten av den individualiserende, konkretiserende, genetiske historieskrivnings oppgaver, ganske særlig i en tid hvor den generaliserende forskning etter naturvitenskapelig mønster til de grader er blitt en motesak innenfor samfunnsvitenskapene. Men det kan ikke desto mindre være grunn til å reise spørsmålet om vi ikke med den *ensidig* individualiserende, genetiske historieskrivning definerer historikerens rolle i framtiden for snevert. Er ikke den genetiske historieskrivning – som jo i moderne form ikke er så svært gammel – i seg selv et historisk fenomen, hvis dominans skyldes bestemte historiske vilkår?

I alle fall ligger uten tvil et av vilkårene for historikernes be kjente uvilje mot forsøk på omfattende generaliseringer i historien i den metodiske situasjon som ofte har gjort det i praksis umulig å nå fram til holdbare resultater ved generaliseringer av denne art, iallfall hvis resultatene samtidig skulle være interessante. Idag gjøres det imidlertid, som vi har sett, dristige forsøk på å vise at kvantitative metoder og elektronisk databehandling kan gjøre slik generaliserende historieforskning til en seriøs og fruktbar vitenskap. Den dag disse forsøkene (eventuelt) lykkes, vil utvilsomt et av hovedvilkårene for historikernes gamle motvilje falle bort.

Men også uavhengig av dette er historikerens forhold til samfunnsvitenskapelig teori i ferd med å endre seg, på lengre sikt sannsynligvis med paralleltvirkende konsekvenser. Historikerne bruker idag å si at de ikke produserer lovmessigheter, de konsumerer dem, låner dem fra andre vitenskaper for å anvende dem i forklarende hensikt på det individuelle, konkrete tilfellet. I virkeligheten stemmer vel dette stort sett ikke. Historikeren smigrer seg selv; for det meste er det svært lite av teori og hypoteser han importerer, han er selvforsynt med sin egen menneskelige fornuft. Foreløpig har ikke dette vært så farlig, det har ikke vært så mye å importere. Men langsomt begynner vi å komme på etterskudd, og ettersom sosialvitenskapene skrider fram, vil historieforskningen få valget mellom

to (ubehagelige?) alternativer: enten å lære å anvende den moderne samfunnsvitenskaps resultater – ikke til erstatning for, men til utfylling av, de tradisjonelle intuitive eller alment-fornuftige problemstillingene og forklaringsmåtene, – eller å (la meg si det sterkt) bli avleget som vitenskap.

Den dag da konsum av moderne samfunnsvitenskapelig teori og hypotesedannelse blir en realitet for historieforskningen, den dag da historikeren virkelig setter seg inn i og behersker den generaliserende samfunnsvitenskap som er relevant for hans forskning, er det imidlertid et spørsmål om den passive mottagende rollen lenger kommer til å tilfredsstille ham, om ikke fristelsen til eksplisitt å presentere også de teoretiske resultater som hans forskning – gjennom selve anvendelsen av teorien – nødvendigvis må gi, vil bli for sterk. Også fra denne kant kan vi altså tenke oss at de nåværende grenser for historieskrivningen kan bli overskredet.

Forøvrig skal vi ikke glemme at historikerne fra gammelt av innenfor rammen av sin individualiserende forskning ofte kan formulere temmelig omfattende begrensede regelmessigheter, regelmessigheter med gyldighet innenfor nokså vide rammer i tid og sted, slik at spranget over til det generaliserende – om det kommer – kan vise seg å bli kortere enn mange tenker seg.

Jeg vil konkludere med at det identitetsproblem som fredsforskningen stiller historikeren overfor, bare er et utslag av historieforskningens alminnelige behov idag for å definere seg selv og sin rolle på nytt, ansikt til ansikt med den rivende utvikling i moderne samfunnsvitenskapelig problematikk og metode. De fredsforskende historikere kan bli avantgardister i erobringen av nye områder for vår gamle vitenskap.

Personlig synes jeg at tanken om en systematisk sammenlignende historieforskning med det mål å nå fram til generelle mønster, er intet mindre enn fascinerende. Naturligvis er det enda for tidlig å si om den kan gjennomføres med interessante resultater. Men la oss huske at konservatisme og skepsis ikke bestandig har fått rett i vitenskapens utviklingshistorie.

Sivert Langholm

SUMMARY

Information from a number of countries shows that peace research institutes are engaging historians on their staffs, or are anxious to

do so. It is also a fact that historians are increasingly being attracted to the tasks and problems of peace research. Yet, at the same time, involvement in peace research introduces problems of professional identity for the historian—problems with career implications, and therefore also recruiting implications for peace research. The main core of peace research today has as its aim the arrival at generally valid theories concerning conflict and integration with a view to the formulation of predictions about future development and the ability to give advice in actual political situations. Peace research is in this way concerned with generalizations, whereas the historian sees himself as concerned with individualization. Whether the historian undertakes comprehensive systematic comparisons of phenomena drawn from different spatio-temporal regions, or is content with contributing to theory- and hypothesis construction through intensive case-studies, the generalizing, theoretical perspective will result in a research which partly falls outside the traditional boundaries of history as a science. The problem here presented to the peace-research-minded historian is, however, only a reflection of a more general question with relevance for all historians. In due course historians in general will have to take a stand in regard to the attempts, also made in other areas by sociologists, students of international relations, etc., to form a diachronic nomothetic science, a generalizing science on the basis of historical knowledge and materials. There is good reason to suppose that modern methods and techniques can increase the chances of success of such research. A decisive presupposition here, however, is that its practitioners have training in history. Team work involving a sharp division of labour between, e.g., historians and sociologists offers no ideal solution, and sociologists tend to show scant regard for the need for historical insight. Historians, for their part, are mostly slow in taking up the challenge, partly because they hesitate to transgress the traditional terms of reference of their discipline. Yet for historians interested in peace research, the goal-oriented involvement may become a compelling ground for accepting the challenge. If they do accept it, they can in due course become pioneers in the widening of the scope of what we understand as the historian's 'legitimate' concern.